

TANJA STERGAR

OD USNJARSKEGA TEHNIKUMA DO GIMNAZIJE IZ ZGODOVINE DOMŽALSKEGA SREDNJEGA ŠOLSTVA

Izobraževanje in raven izobraženosti prebivalstva sta pomembna kazalca razvitosti družbe in Domžale so tudi z razvojem šolstva, zlasti pa seveda z razvito obrtjo, industrijo, trgovino, rastjo prebivalstva, s svojo župnijo in z javnimi ustanovami, že na prelomu iz 19. v 20. stoletje presegle agrarno okolje tedanjega kamniškega okraja. K razglasitvi za trg leta 1925 je pripomogla tudi razvita prosvetna dejavnost, saj je bila redna osnovna (ljudska) šola, ki je v Domžalah delovala že od leta 1864, leta 1920 povišana v šestrazrednico, leto dni kasneje pa je bila ustanovljena Obrtno-nadaljevalna šola Domžale.¹ Prav tako so – čez sedeminštirideset let – Domžale izpolnjevale kriterije za uvrstitev med mesta, kamor jih je upravna zakonodaja uvrstila leta 1952, seveda znova zlasti zaradi razcveta industrije, obrti in trgovine, pa vendar tudi zaradi razvoja na šolskem področju, saj je bil samo štiri leta prej, leta 1948, ustanovljen Usnjarski tehnikum Domžale.

Šolstvo je tesno povezano z razvojem družbe – vpliva nanj in je od njega odvisno. Domžale so z novostmi in s spremembami v srednješolskem izobraževanju lep primer, kako se šolstvo prilagaja potrebam industrije, interesom družbe in politike, željam mladim ... Kratek pregled številnih programov, izobraževanj za najrazličnejše poklice, njihovo ustanavljanje in ukinjanje, združevanje šol, preimenovanje, bo pokazal prav to.

Zadnja potrditev, da so Domžale izobraževalno središče, ki gre v korak s časom, je gimnazija, ki je bila ustanovljena 7. februarja 2002.² Izobraževanje v gimnazijah je trenutno najbolj popularno in med mladimi najbolj zaželeno, zato ne preseneča, da so si tudi Domžale prizadevale pridobiti ta program in približati gimnazijo bodočim dijakom, ki bi se morali sicer voziti v Ljubljano ali Kamnik. Gimnazijci se v Domžalah zdaj šolajo šele tretje leto, kar res ni posebna tradicija, vse drugače pa je s poklicnim izobraževanjem, ki sledi potrebam obrti in industrije ter spremembam v družbi že več kot 80 let.

Po prvi svetovni vojni, ko je zaradi izgube velikega trga nekdanje Avstro-Ogrske začela propadati slavnikiarska industrija, in po gospodarski krizi v 30-ih letih, se je v nekaterih opuščenih tovarnah pričela proizvodnja usnjarsko-galanterijskih izdelkov. Slavnikiarstvo – simbol Domžal – so počasi zamenjale tudi papirniška, kemična in tekstilna industrija ter "pestra drobna obrt" in "živahna trgovina", kot je zapisal že Anton Melik. Več kot polovica prebivalstva je živela od industrijske in obrtne dejavnosti,³ zato je bilo dokaj logično in pričakovano, da je ljubljanski oddelek ministrstva za trgovino in industrijo Kraljevine SHS 30. novembra 1921 ustanovil **Obrtno-nadaljevalno šolo Domžale**, ki jo je v šolskem letu 1921/22 obiskoval 101 vajenec. Med drugo svetovno vojno in nemško okupacijo je šola še vedno delovala, prav tako po vojni, ko se je nadaljevalo šolanje vajencev kovinarske, torbarske, lesne in nekaterih

1 Miroslav Stiplovšek, *Razglasitev Domžal za trg leta 1925 : Ob razstavi v počastitev osemdesetletnice*, (dalje: Stiplovšek, Razglasitev ...) Domžale 2005, str. 1–7.

2 Sklep o ustanovitvi hrani arhiv Srednje šole Domžale (dalje: ASŠD ...).

3 Stiplovšek, *Razglasitev*, str. 22/23.

drugih strok.⁴ Obrtno-nadaljevalna šola – imenovali so jo tudi kar **vajeniška šola** – je obstajala do 31. avgusta 1961. Takrat je bila skupaj z vajeniško šolo v Mengšu ukinjena, ustanovljen pa je bil **Strokovni izobraževalni center Domžale**.⁵ Osnovni dejavnosti šole sta bili periodično in poklicno šolanje vajencev kovinarske stroke, torbarjev, sedlarjev in jermenarjev, ob tem je potekalo še izobraževanje odraslih, razširjeno dejavnost pa je predstavljala delavnica kovinarske stroke.

V tem času je v mestu že deloval **Usnjarski tehnikum Domžale**, ker se je že takoj po drugi svetovni vojni pokazala potreba po bolj izobraženih delavcih, po srednje kvalificiranih usnjarih. Pred tem so si morali namreč bodoči delavci v usnarstvu, če so seveda imeli dovolj denarja, srednjo in visoko izobrazbo pridobiti v tujini – na Češkem, Slovaškem, v Nemčiji, Franciji, Belgiji. Doma je bilo izobraževanje kadrov prepuščeno usnjarskim mojstrom in vajeniškim šolam (kakršna je bila npr. Obrtno-nadaljevalna šola Domžale), ki pa so bile za usnjarsko stroko povečini slabše usposobljene. Obstajala je le ena delovodska šola, in sicer na Visokem pri Sarajevu.⁶ Po drugi svetovni vojni je bilo kar 55% vse državne usnjarske industrije v Sloveniji oziroma v Domžalah, kjer je bila usnjarska tradicija dolga že več kot sto let, in ker je bila tu tudi podržavljena Pollakova tovarna usnja z dvema usnjarskima obratoma, je bilo smiselno bodočo srednjo usnjarsko šolo ustanoviti prav v Domžalah.

Generalna direkcija za kožo i gumu v Beogradu in Glavna direkcija za usnje in čevljarstvo industrijo v Ljubljani sta leta 1948 tako ustanovili Tehnikum. V prvi letnik se je vpisalo nekaj deset dijakov iz vseh delov tedanje države.⁷ Zaradi prostorskih težav je pouk na začetku potekal kar v I. osnovni šoli Domžale, eno učilnico in spalnice za dijake pa so uredili nad staro Pollakovo usnjarno. Hkrati so gradili novo usnjarno, ki je bila dokončana leta 1949 in takrat se je lahko začel tudi praktični pouk. Potekal je v pritličju, v prvem in drugem nadstropju so bile učilnice in spalnice. V izpraznjenih prostorih nad staro usnjarno so uredili še nekaj učilnic, kemični laboratorij, zbornico, direktorjevo pisarno.⁸ Konec januarja 1955 je šola dobila dijaški dom za 120 dijakov, leto dni kasneje – leta 1956 – pa je bila v okviru Usnjarskega tehnikuma za krajši čas ustanovljena tudi **vajeniška šola**.⁹

Usnjarski tehnikum Domžale se je 9. septembra 1956 preimenoval, postal je **Tehniška srednja usnjarska šola Domžale (TSUŠD)**. Dejansko ni šlo le za šolo, ampak za širšo ustanovo oziroma zavod, saj je bil poleg šole tudi Inštitut za usnarstvo, zraven pa so spadali še industrijski obrat, dijaški dom ter strokovna komisija za pomočniške in mojstrske izpite usnjarske stroke. V tovarni usnja je bilo zaposlenih po trideset kvalificiranih in polkvalificiranih usnarjev. Poslovanje je bilo urejeno tako, da je tovarno vodil strokovni kader, z dohodki pa so vzdrževali tudi vse omenjene ustanove, v katerih so bili zaposleni diplomirani inženirji tehnologije, direktor, tehnični vodje obratov in predavatelji.¹⁰

4 Stane Stražar, "Izobraževanje in razvoj šolstva", tipkopolis (hrani avtorica) (dalje: Stražar, "Izobraževanje" ...).

5 ASŠD. Od leta 1949 je najprej eno, nato pa še drugo šolo vodil Milan Flerin.

6 Stražar, "Izobraževanje".

7 Prav tam; Marta Hrovatin in Edita Kurent, "Klepet s Francem Krebsom", v *50 let : od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale*, ur. Tanja Resinovič [Stergar] Domžale 1999, str. 26 (dalje: 50 let ...).

8 Prvi direktor je bil Franc Kumer, praktični pouk so, kot se spominja gospod Krebs, vodili Anton Mali, Franc Bolhar in mojster Vouk, prvi učitelji in profesorji pa so bili: Ivan Vizovišek, Anton Mali, Franc Bolhar, Milan Mehle, ga. Senica in g. Bukovec. Prav tam.

9 Stražar, "Izobraževanje".

10 Prav tam.

Hkrati z razvojem in izobraževanjem v usnjarski stroki (predelava surovih kož v usnje ali krzno) so se pojavljale tudi vse večje potrebe po izobraževanju v galanterijski stroki (izdelava izdelkov iz usnja: torbic, denarnic, listnic, kovčkov) in zlasti po šolanju kadrov s srednjo izobrazbo. Pred drugo svetovno vojno so se namreč galanteristi (vajenci) lahko šolali na različnih šolah – na Šoli za umetno obrt, Šoli oblačilnih strok ..., vendar je bilo strokovnega pouka na teh šolah bolj malo. Prvi samostojni galanterijski oddelek je bil ustanovljen septembra 1946 in je imel tudi že izdelan program strokovnih predmetov, vendar so ga lahko obiskovali le tisti, ki so živeli v Ljubljani ali bližnji okolici. Podobno je bilo tudi pri izobraževanju za druge poklice, zato je od 1950. do 1955. leta šolanje vajencev potekalo tako, da so imeli dvakrat tedensko pouk splošnih predmetov na svoji vajeniški šoli, ob koncu šolskega leta pa so se vajenci posamezne stroke (iz vse Slovenije) zbrali na določenem mestu, kjer naj bi v šestih tednih predelali tudi strokovno snov, kar pa je bilo seveda nemogoče. Zato se je že v šolskem letu 1954/55 začelo v Domžalah samostojno šolanje galanteristov – pri Obrtno-nadaljevalni oz. vajeniški šoli je bil ustanovljen galanterijski oddelek.¹¹ Srednješolsko izobrazbo pa so si lahko pridobili od leta 1960, ko so bili oddelek in delavnice ustanovljeni tudi na Tehniški srednji usnjarski šoli Domžale.

Zaradi izobraževanja galanteristov je 22. avgusta 1961 šola dobila novo ime – **Tehniška srednja usnjarska galanterijska šola Domžale (TSUGŠD).**¹² Izobraževanje galanteristov se je začelo že septembra 1960, oddelek pa so ustanovili na pobudo tovarne Toko. Sploh je bilo pokroviteljstvo Toka za šolo življenjskega pomena, saj ni imela ne delavnic ne priročnikov za pouk strokovnih predmetov in zlasti nobenih finančnih sredstev, zato je bilo 23. junija 1960 sklenjeno, da prevzamejo status ustanoviteljev šole takratne tovarne Toko, Torbica in Usnjeni izdelki (kasneje Galant). Omenjena podjetja so morala zagotoviti tudi financiranje, strokovne kadre, opremo šolskih delavnic ter priročnike za poučevanje strokovnih predmetov.¹³

Učenci, ki so se želeli vpisati v prvi letnik, so morali imeti opravljeno osemletko ali ustrežno nižjo strokovno šolo.¹⁴ Po štirih letih izobraževanja so dobili naziv usnjarski ali galanterijski tehnik. Zanimivo je, da je odbor za usnjarsko stroko pri svetu oblačilnih strok Gospodarske zbornice SR Slovenije šele pet let pozneje, na seji 18. decembra 1969, sprejel tako profil usnjarski tehnik kot tudi profil galanterijski tehnik. Osnove predmetnika in osnove učnih načrtov za oba poklica pa je strokovni svet Zavoda za šolstvo SR Slovenije sprejel 4. maja 1972 in s tem sklepom so prenehali veljati začasni predmetnik in učni načrti iz leta 1968.¹⁵ Seveda pa je šola imela interni predmetnik in učne načrte že na začetku izobraževanja. V šolski kroniki, v kateri je popisano obdobje od 5. 9. 1961 do 17. 4. 1965, beremo, da so imeli npr. bodoči galanterijski tehniki v štirih letih šolanja kar štiriindvajset predmetov – splošne predmete: slovenski jezik, zgodovino delavskega gibanja, gospodarski zemljepis, telesno vzgojo, predvojaško vzgojo, higieno, temelje družbene ureditve FLRJ, nemški jezik in strokovne predmete: psiho-

11 Prihodnje leto si je strokovna komisija v Domžalah pridobila tudi izključno pristojnost opravljanja strokovnih izpitov kvalificiranega in visokokvalificiranega kadra na področju Slovenije. Baldo Miklavčič, *10 let galanterijskega oddelka na Tehniški srednji usnjarski galanterijski šoli* (Domžale 1970) (dalje: 10 let ...).

12 Stražar, *Izobraževanje*.

13 Miklavčič, *10 let*. Ravnatelj, ki so se zvrstili na TSUGŠD, so bili Oton Jurko, Boris Lenček, Tone Hribar in Miha Šutej.

14 Prav tam.

15 *Osnove predmetnika in učnih načrtov za poklic galanterijski tehnik*, Domžale 1973.

logijo dela, matematiko, fiziko, elektrotehniko, organsko kemijo, anorgansko kemijo, tehnično risanje, strojne elemente, strojeslovje, tehnologijo usnja, pomožna sredstva, modelarstvo, tehnologijo galanterije, likovno umetnost in estetiko, ekonomiko in organizacijo podjetja ter praktično delo. Slednjega so imeli dijaki največ – v prvem letniku šestnajst, v drugem štirinajst, v tretjem dvanajst in v četrtem enajst ur tedensko. Veliko je bilo tudi modelarstva – vsa štiri leta po šest ur na teden. Kar nekaj predmetov so imeli samo leto ali dve, vsa štiri leta pa so dijaki imeli še tehnologijo galanterije, likovno umetnost in estetiko, matematiko, nemški jezik in telesno vzgojo. Predmetnik iz leta 1972 je zmanjšal število vseh predmetov na dvajset: v njem ni bilo več higijene, psihologije dela, elektrotehnike, organska in anorganska kemija sta bili združeni v en predmet – kemijo, prav tako tehnično risanje in strojni elementi v tehnično risanje s strojnimi elementi, nov predmet je postalo varstvo pri delu, likovno umetnost in estetiko je zamenjalo industrijsko oblikovanje, zgodovino delavskega gibanja zgodovina, predvojaško vzgojo obramba in zaščita, temelje družbene ureditve FLRJ pa družbena ureditev SFRJ. Ostalih trinajst predmetov je ostalo – vsaj imensko – nespremenjenih.¹⁶

Med najpomembnejšimi je bil seveda praktični pouk, kjer so nastajali izdelki. Dijaki prve generacije bodočih galanterijskih tehnikov so ob koncu šolskega leta 1962/63 (torej v tretjem letniku) pripravili razstavo, o kateri je poročal tudi domžalski časnik *Občinski poročevalec*:

V okusno aranžiranih prostorih so učenci vseh treh letnikov razstavili vse artikle, ki spadajo v njihovo stroko, od denarnic do kovčkov in modernih ženskih torbic. Oblika in kvaliteta izdelkov dokazujeta, da je bila ustanovitev galanterijskega oddelka upravičena, da bodo tehniki te stroke, katerih naša industrija usnjene galanterije doslej ni imela, dobili dovolj teoretičnega in praktičnega znanja, da bodo lahko prevzeli odgovorne naloge v proizvodnji, ki v veliki meri dela za izvoz in je zato delo v tej panogi našega gospodarstva še toliko zahtevnejše.

Razstavljeni izdelki so bili vsi res kvalitetni, še toliko pomembnejše pa je dejstvo, da so učenci vse izdelke tudi sami modelirali in zanje napravili vso tehnično dokumentacijo. Razstava dokazuje visoko praktično znanje in prizadevnost učencev, daje pa vse priznanje tudi učnemu kadru, ki je v razmeroma kratkem času šolo afirmiral in ji dal potrebno avtoriteto.¹⁷

Prva generacija galanterijskih tehnikov je šolanje končala junija 1964. Tudi tokrat so maturanti oziroma absolventi (dijake zaključnega letnika Tehniške srednje usnjarske in galanterijske šole so imenovali ali absolventi ali maturanti, izraza pa so rabili sinonimno) pripravili razstavo in v OP beremo: "Razstava praktičnih izdelkov letošnjih prvih maturantov je pokazala visoko raven okusa in obvladnje /sic!/ oblikovanja materiala in predstavlja korak naprej v kvaliteti in oblikah".¹⁸

V prihodnjem šolskem letu je delo teklo po že skoraj ustaljenem ritmu. Absolventi so na koncu šolskega leta znova razstavljali svoje diplomske izdelke, o čemer poroča tudi OP: "Razstava, ki postaja že nekakšna tradicionalna oblika zaključka dela vsake nove generacije, je vnovič potrdila, da lahko dosežemo z načrtnim šolanjem novih kadrov pomembne rezultate. Med posameznimi izdelki je obiskovalec lahko našel nekaj zelo solidno izvedenih del ..." Prvič pa beremo tudi o sicer stalni problematiki financiranja: "Ob pregledu opravljenih del bo obiskovalec, ki pozna in zna ceniti vloženi trud dijakov in predavateljev na eni strani ter še vedno nerešene probleme financiranja

16 Prav tam; ASŠD, "Šolska kronika za obdobje od 5. 9. 1961 do 17. 4. 1965", rokopis.

17 *Občinski poročevalec* : glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva (dalje: OP ...), 25. 6. 1963.

18 OP, 25. 6. 1964.

strokovnih šol na drugi strani, za slednje težko našel opravičilo. Šola je vnovič dokazala, da bi od odgovornih velikokrat zaslužila več pozornosti."¹⁹

Kljub temu, da je v naslednjih letih ni dobila, še lokalni medij ni poročal o njej, bi bilo napak misliti, da učitelji in dijaki na šoli niso bili aktivni. Sodelovali so na strokovnih ekskurzijah, športnih dnevih, prijateljskih srečanjih z drugimi srednjimi šolami, kjer so ponavadi potekala športna tekmovanja, pripravljali so proslave ob državnih praznikih – tako vsako leto pred 29. 11., saj so se sicer na "dan republike" začele krajše počitnice, ob kulturnem dnevu in dnevu žena, pred praznikom dela in za 25. 5., "dan mladosti".²⁰ Tako so sooblikovali utrip mesta, hkrati pa obiskovali prireditve, ki so se odvijale v Domžalah. Vendar ogled večernih sploh ni bil tako samo po sebi umeven. Gojenci dijaškega doma so imeli horo legalis, ki pa so jim jo za obisk kulturnih prireditev lahko podaljšali. Tako so na primer 20. 3. 1962 v godbenem domu prisluhnili *Večeru domačih popevk*.²¹ Tudi tekmovanja so odražala duh časa – bilo je zlasti veliko športnih, dijaki pa so se pomerili še na okrajnem prvenstvu predvojaške vzgoje, kjer so streljali z bojno puško in metali bombe. Dijak TSUGŠD je leta 1962 zasedel prvo mesto.²² Februarja prihodnje leto so zaradi pomanjkanja goriva celo podaljšali "se-mestralne počitnice", kar je tudi odražalo stanje države v tistem času.²³ Še celo spremljanje učnega uspeha dijakov je bilo drugačno – ne v smislu doseganja točk oziroma procentov, pač pa v objavljanju tako imenovanih rang list, in sicer glede na uspeh celotnega razreda in posameznikov, tako najboljših kot tudi najslabših dijakov po razredih, česar danes tudi zaradi varovanja osebnih podatkov šole ne počnejo.²⁴

Že konec 60-ih so se v domžalskem šolstvu pripravljale nove spremembe. TSUGŠ so pestile finančne težave, vendar med mladimi zanimanje za izobraževanje v usnjarski ali galanterijski stroki ni upadlo, verjetno tudi zaradi možnosti zaposlitve. V *Občinskem poročevalcu* beremo:

Medtem ko je možnost zaposlitve galanterijskih tehnikov bolj specializirana, saj prihajajo v poštev samo tovarne galanterijskih izdelkov, in njej pripadajoče obrti, imajo usnjarski tehniki izredno široko možnost udejstvovanja, ker so v bistvu kemijski tehniki, specializirani v usnjarsko smer. Tako so absolventi zaposleni ne le v industriji usnja, trgovini s surovimi kožami, industriji pomožnih usnjarskih sredstev, industriji obutve, temveč tudi v kemični industriji (industriji barv, lakov, maščob, prehrambeni industriji, industriji zdravil itd.), kliničnih laboratorijih, inštitutih ...²⁵

Poleg rednih oddelkov je potekala še večerna šola z usnjarskimi in galanterijskimi oddelki ter dvoletno intenzivno šolanje za tujce. V Domžalah se je izobrazilo okoli 20 indonezijskih, alžirskih in egiptovskih usnarjev in inženirjev. Na seminarje pa so prihajali strokovnjaki iz Indije, Bolgarije in Egipta.²⁶

Vzporedno s TSUGŠ, ki je bila štiriletna tehniška šola, je od leta 1961 obstajal tudi Strokovni izobraževalni center Domžale, ki je nadomestil nekdanjo obrtno-nadaljevalno oziroma vajeniško šolo. Čez osem let, in sicer 3. julija 1969, je Strokovni izobraževalni

19 OP, 15. 6. 1965.

20 ASŠD, "Šolska kronika za šolsko leto 1961/1962", "Šolska kronika za šolsko leto 1962/1963", "Šolska kronika za šolsko leto 1963/1964", "Šolska kronika za šolsko leto 1964/1965", rokopisi.

21 ASŠD, "Šolska kronika za šolsko leto 1961/1962", rokopis, 17.

22 Prav tam, 25.

23 Prav tam, 49.

24 ASŠD, "Šolska kronika za šolsko leto 1961/1962", "Šolska kronika za šolsko leto 1962/1963", "Šolska kronika za šolsko leto 1963/1964" in "Šolska kronika za šolsko leto 1964/1965", rokopisi.

25 Posebna številka OP, 20. 7. 1967.

26 OP, 15. 6. 1969.

center spremenil naziv in zavod se je preimenoval v **Poklicno šolo Domžale**.²⁷ Do nove spremembe pa je prišlo 29. marca 1972, saj se je Poklicna šola Domžale preimenovala v šolo z imenom **Poklicna kovinarska in usnjarsko galanterijska šola Domžale**.²⁸

TSUGŠ pa se je zaradi pomanjkanja denarja konec 60-ih znašla v popolnoma nevzdržni situaciji. Takrat so jo sestavljale štiri enote, in sicer usnjarsko-galanterijska srednja šola, ki je bila edina v Jugoslaviji, proizvodni obrat usnja, inštitut za usnjarstvo in šolski internat z menzo. V letu 1969 sta slabo poslovala zlasti proizvodni obrat in internat, zato je bil na seji razširjenega sveta zavoda sprejet sklep, da se razpiše referendum, na katerem "so se morali vsi člani, ki so se referendumu udeležili, odločiti ZA razdružitev, tj. zato, da naj bi se dosedanje delavnice odcepile od šole, internata in inštituta in se osamosvojile ali pa priključile h kakemu drugemu sorodnemu podjetju, ali pa PROTI razdružitvi."²⁹ Ker je večina upravičencev glasovala ZA, se je delavnica ločila od šole – priključena je bila podjetju Toko, ki si je pripojilo tudi Inštitut za usnjarstvo. Po splošnem mnenju je bila to najboljša rešitev.³⁰

TSUGŠ se je s tem referendumom sicer rešila bremena delavnic, še vedno pa je ostalo veliko nerešenih vprašanj in težav v zvezi z internatom. V vseh teh letih je postala oprema že dotrajana in dom je bil potreben prenove, ob tem pa je bil najbolj pereč problem ogrevanja, saj internat ni imel svoje kotlarne, temveč mu je paro dobavljala šolska delavnica, ki pa je v začetku leta 1970 postala del tovarne Toko. Hkrati je bil dovod pare že tako dotrajan, da so morali pozimi 1972/73 zaradi popravil za teden dni prekiniti pouk, učenci, ki so bili iz oddaljenih krajev, pa so bivali v mrazu. In tudi sicer dom sploh ni imel garderobnih prostorov, bolniških sob, učilnic, družabnih prostorov, prostorov za rekreacijo, zelo pomanjkljive so bile sanitarije, nujno potrebno pa je bilo še povečati zmogljivosti, saj so se obetale spremembe v srednjem šolstvu – povečan obseg Poklicne kovinarske in usnjarsko galanterijske šole ter ustanovitev srednješolskega centra, ki bi poleg usnjarskih in galanterijskih izobraževal tudi ekonomske tehnike, po katerih se je kazala vse večja potreba. Zaradi tega je bilo upravičeno pričakovati večji priliv dijakov, ki bi jim bilo potrebno – če bi prišli iz oddaljenih krajev – zagotoviti tudi mesto v internatu.³¹

In potem so se začeli številni pogovori. V letu 1974 se je izkazalo, da za dom TSUGŠ, ki je po novem zakonu postal samostojen in se je preimenoval v Dijaški dom,³² usnjarska industrija ni imela posebnega zanimanja, prav tako je bilo neugodno rešeno vprašanje financiranja s strani Republiške izobraževalne skupnosti, interes pa je pokazala kovinarska industrija, saj se je v Domžalah vedno bolj razvijalo strokovno šolstvo kovinarske smeri, ki se je začelo že na Obrtno-nadaljevalni in potekalo tudi na vseh šolah naslednicah. Postalo je torej jasno, da bo kovinarska industrija glavna nosilka investicij, katerih predračun je v letu 1974 zrasel že na 800 milijonov starih dinarjev.³³ Otvoritev novega prizidka je bila 8. oktobra 1974 in na slovesnosti je bilo med drugim povedano, da bo v prenovljenem in razširjenem objektu lahko bivalo 234 dijakov. Gradnjo, ki je stala 10 milijonov dinarjev, so financirali delavci podjetja IMP.³⁴ Dijaški

27 ASŠD.

28 ASŠD. Poklicno šolo Domžale in sprva tudi Poklicno kovinarsko in usnjarsko galanterijsko šolo Domžale je vodil Janez Velepec, za njim pa Milka Novak.

29 Prav tam.

30 OP, 15. 12. 1969.

31 OP, 20. 12. 1973.

32 OP, 19. 7. 1974.

33 Prav tam.

34 OP, 29. 11. 1976.

dom je bil povečan in prenovljen, a gradnja ni šla v korak s spremembami, ki so se v domžalski občini odvijale na področju srednjega šolstva.

Že leta 1972 so v okviru republiškega srednjeročnega programa na področju vzgoje in izobraževanja razpravljali o vprašanju srednjega šolstva v Domžalah, kjer sta bili le Poklicna kovinarska in usnjarsko galanterijska šola, ki je v triletnih programih teoretično in praktično izobraževala učence za poklice orodjar, rezkalec, strugar, strojni ključavničar, avtoklepar, puškar, ključavničar, stavbni ključavničar, sedlar in izdelovalec usnjene galanterije, ter Tehniška srednja usnjarska galanterijska šola, ki je v štirih letih teoretično in praktično izobraževala bodoče usnjarske in galanterijske tehnike.³⁵ Komisija, ki se je začela ukvarjati s tem, je ugotovila, "da bi bila v naši /domžalski/ občini najbolj potrebna šola, ki bi izobraževala strokovni kader širokega profila, konkretno ekonomske tehnike oz. administrativne delavce."³⁶ Organizacijskih možnosti za izpeljavo te potrebe je bilo več: "šolanje teh kadrov bi lahko potekalo v obliki dislociranega oddelka ljubljanske šole ali v okviru centra srednjih šol Domžale, ki bi vključeval tudi poklicno šolo /Poklicna kovinarska in usnjarsko galanterijska šola/ in STUGŠ /TSUGŠ – Tehniška srednja usnjarska galanterijska šola/, v okviru samostojne šole, ali v centru šol, ki bi vključeval tudi kamniško gimnazijo."³⁷ Dejansko so se v prihodnjih nekaj letih v praksi uresničile skoraj vse možnosti.

Leta 1973 je bil v zvezi s srednjo ekonomsko šolo sprejet dogovor, da "naj bo v Kamniku sedež šole, v Domžalah pa naj bi s 1. septembrom 1973 začeli z delom dislocirani oddelki ekonomske šole. Zato je potrebno čim prej pripraviti potrebne prostore v I. osnovni šoli v Domžalah. S tem je bil dan tudi odgovor ugibanjem, zakaj bomo porabili izpraznjeno šolsko poslopje v Domžalah."³⁸ Na razpis se je prijavilo 80 kandidatov iz domžalske in kamniške občine, po opravljenih sprejemnih izpitih pa se je v dva oddelka ESS v Domžalah vpisalo 67 učencev. V šolskem letu 1974/75 je bilo v prve letnike vpisanih 73 dijakov.³⁹ Že čez nekaj mesecev, 25. decembra 1974, je bil sprejet sklep, da se Tehniška srednja usnjarska galanterijska šola preimenuje v **Center srednjih šol Domžale**, saj sta ji bila od 1. januarja 1975 priključena oba domžalska oddelka ekonomske šole.⁴⁰

Sredi 70-ih let so že potekali pogovori o usmerjenem izobraževanju. Takrat so bili nekateri prepričani, da bo šlo za "prvotno bistvo racionalnosti in racionalizacije, za razumno, smotno in načrtno razporejanje in uporabljanje kadrov in sredstev, da bi dosegli večji učinek."⁴¹ V praksi je to pomenilo združevanje srednjih šol – v Domžalah torej Centra srednjih šol in Poklicne kovinarske in usnjarske galanterijske šole Domžale. Prvo stopnjo usmerjenega izobraževanja je bilo potrebno uvesti do šolskega leta 1979/80, zato je bilo 22. junija 1979 sklenjeno, da se Poklicna kovinarska in usnjarsko galanterijska šola priključi Centru srednjih šol. Nastal je novi **Center srednjih šol Domžale**, ki je ohranil staro ime, a je zdaj združeval poleg oddelkov nekdanjih Tehniške srednje

35 Uradni vestnik, priloga OP, 15. 12. 1971, OP, 20. 12. 1972.

36 OP, 20. 12. 1972. Ob tem se je potrebno spomniti, da se je izobraževanje ekonomistov v Domžalah začelo že v začetku šestdesetih let, in sicer na Delavski univerzi, ki je zlasti na podlagi interesa podjetij in v dogovoru z ESS iz Ljubljane, odprla oddelek za odrasle. Junija 1966 je uspešno zaključilo šolanje osemindvajset maturantov oziroma absolventov. OP, 15. 6. 1966.

37 OP, 20. 12. 1972.

38 OP, 10. 2. 1973. V članku "Ekonomska srednja šola v Domžalah", objavljenem v OP decembra istega leta, pa beremo, da so si za leto 1973 postavili cilj "... ustanoviti dislocirane oddelke Ekonomske srednje šole, katerih matična šola bi bila ljubljanska ESS ..." OP, 20. 12. 1973.

39 OP, 20. 12. 1973; OP, 5. 3. 1975.

40 ASŠD. Ravnatelj Centra je bil Miha Šutej.

41 Uradni vestnik, 5. 11. 1975.

usnjarske in galanterijske šole ter Ekonomske srednje šole še oddelke bivše Poklicne kovinarske in usnjarsko galanterijske šole.⁴² Združitvi so takrat nasprotovali učitelji in vodstvu obeh šol.⁴³ Težave so bile številne, saj je bilo potrebno zagotoviti denar, izpeljati reformo programov usmerjenega izobraževanja, novi zakonodaji prilagoditi vse akte in pravilnike, poslabšali so se odnosi med zaposlenimi, razpis za ravnatelja je bil dvakrat neuspešen.⁴⁴ Vendar je novemu vodstvu uspelo izboljšati klimo na šoli, vpisati prvo generacijo strojnih tehnikov, ohraniti dinamičen utrip šole s pomočjo strokovnih ekskurzij, izletov, številnih krožkov in društev, glavna naloga in pridobitev pa je bila gotovo gradnja novih prostorov na eni lokaciji,⁴⁵ ki je svoj rezime dobila šele v šolskem letu 1989/90. Med tem so se znova spremenili izobraževalni programi na šoli in ponovno tudi ime.

Konec 70-ih let se je močno razmahnila proizvodnja usnjene konfekcije – izdelava oblačil iz usnja. In potrebe industrije so narekovala izobraževanje ustreznih kadrov, zato so na Centru srednjih šol začeli v usnjarstvu uvajati tudi konfekcijsko smer. Največ truda, znanja in energije je v reševanje začetnih težav vložila Tončka Hrastovec, ki je poučevala praktični pouk v konfekcijskih delavnicah vsa leta do konca. Sama se sicer spominja v glavnem lepih trenutkov, vendar so bili tisti prvi koraki velikokrat zelo naporni. Praktični pouk je do leta 1989 potekal v tovarnah, saj na šoli ni bilo konfekcijskih delavnic. Tovarne so pomagale tudi z materiali. Veliko strokovnih predmetov je bilo potrebno vpeljati na novo in zanje seveda ni bilo ustrezne literature. V šolskem letu 1981/82 so začeli na Centru srednjih šol Domžale z novim programom, ki je izobraževal za poklic usnjarsko krznarski konfekcijski tehnolog.

Ko se je vpis na konfekcijsko smer povečal, je postalo hud problem pomanjkanje učiteljev, ki bi imeli ustrezna znanja. Vendar je delo teklo in na koncu vsakega šolskega leta so tudi konfekcionarji – tako kot galanteristi – pripravili razstavo zaključnih izdelkov. Sprva so bile te razstave skupne, a je bilo vedno več učencev, ki so izdelovali lepa oblačila, zato so začeli usnjeno konfekcijo predstavljati posebej. Od leta 1985 so te predstavitve potekale v obliki modnih revij in oblačila, ki so jih učenci sešili, so tudi sami predstavili.⁴⁶

Junija 1981 je bil v *Delegatskem obveščevalcu* objavljen članek, v katerem so bile navedene splošne informacije o usmerjenem izobraževanju in tudi o tem, katere poklice so si lahko pridobili učenci Centra srednjih šol. Izbirali so lahko med tremi smerni: kovinarsko in predelovalno usmeritvijo, usnjarskopredelovalno usmeritvijo in ekonomsko usmeritvijo s trgovinsko dejavnostjo. Najbolj pereč problem nove šole pa je bil gotovo ta, da je pouk potekal na štirih lokacijah – na Ljubljanski 58 (do jeseni 2005 domžalska knjižnica) so bili oddelki Ekonomske usmeritve, na Ljubljanski 110 (tega poslopja ni več) je potekal pouk nekdanje Poklicne kovinarske in usnjarsko galanterijske šole, na Ljubljanski 105 (nekdanje galanterijske in konfekcijske delavnice) praktični pouk kovinarjev – tam je bilo tudi nekaj učilnic in uprava šole, na takratni Cesti talcev 19/A (danes Cesta talcev 12) pa je potekala večina pouka nekdanje TSUGŠ. Poslopja so bila v glavnem že dotrajana, zato so nameravali zgradbi na Cesti talcev dozidati prostore "za celotno izvajanje pouka vseh treh usmeritev."⁴⁷ Ker šola sama ni

⁴² ASŠD; kot ravnatelj sta se na Centru zvrstila Marko Žerovnik in od leta 1981 Marjan Ogrinc.

⁴³ Pogovor z Milko Novak, ki je bila na Poklicni kovinarski in usnjarsko galanterijski šoli nekaj časa tudi v. d. direktorja, marec, 1999.

⁴⁴ Marjan Ogrinc, "Naslednja velika naloga je bila gradnja novih prostorov...", v *50 let*, str. 35–36.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Tončka Hrastovec, "Kako sem začela delati na usnjarski šoli", v *50 let*, str. 39–40.

⁴⁷ *Delegatski obveščevalec*, 19. 6. 1981.

zmogla financirati projekta, za katerega bi bilo – po prvih ocenah – potrebno zbrati 200 milijonov dinarjev, so se začeli pogovori o občinskem samoprispevku, ki so trajali vse do leta 1984. Ves ta čas so tudi časopisi spremljali prostorsko problematiko Centra srednjih šol. Aprila 1984 je bil samoprispevek izglasovan.⁴⁸

Vendar pa utrip na šoli seveda ni bil odvisen samo od prostorov in denarja, pomembnejša je bila iniciativa učiteljev in učencev. Tako je npr. v prvi polovici 80-ih na Centru srednjih šol deloval tudi literarni krožek. OP je aprila 1984 poročal o recitalu ciganske poezije,⁴⁹ naslednje leto pa o recitalu, "ki naj bi prikazal delo in ustvarjalnost slovenskega pesnika Srečka Kosovela, katerega 80-letnico rojstva smo praznovali v lanskem /1984/ letu." Sicer pa so mladi recitatorji pripravili tudi program ob dnevu republike, sodelovali so na občinskem srečanju Naša beseda, na otvoritvi razstave domžalskih likovnih umetnic ob dnevu žena ...⁵⁰ Najpomembnejši dogodek leta 1984 pa je bilo tekmovanje kovinarjev – 17. festival dela v Loznici (Srbija) – na katerem so učenci tekmovali v 35-ih poklicih. Dijaki Centra srednjih šol so osvojili dve bronasti medalji.⁵¹

V šolskem letu 1984/85 so na Centru srednjih šol prenehali izvajati programe ekonomske usmeritve s trgovinsko dejavnostjo, smeri blagovni manipulant, prodajalec in komercialni tehnik, saj so bili oddelki nekdanje Ekonomske šole priključeni kamniški ekonomski šoli in 1. marca 1985 je bil sprejet sklep, da Center srednjih šol preneha obstajati, šola naslednica pa je dobila naziv **Srednja kovinarska in usnjarska šola Domžale**.⁵² Učence je izobraževala v dveh usmeritvah – kovinarskopredelovalni in usnjarskopredelovalni. Pouk je potekal na treh lokacijah. Dobra stran šole pa je gotovo bila možnost udejstvovanja v številnih krožkih, kakršni so bili "folklorni, strelski, obrambni, recitacijski, šahovski, likovni, literarni, marksistični, ritmični, foto, prometni, aktiv Rdečega križa, šolsko športno in šolsko kulturno društvo."⁵³

V šolskem letu 1987/88 so s sredstvi samoprispevka iz leta 1984 začeli graditi nove delavnice in učilnice za praktični pouk, ki so rasle na Ljubljanski 105.⁵⁴ Slovesna otvoritev je bila 28. oktobra 1988 in z novim poslopjem so bili urejeni prostorski problemi za izvajanje praktičnega pouka, ki je od tedaj potekal na eni lokaciji.⁵⁵

Šolsko leto 1987/88 je bilo tudi sicer pestro, saj so se učenci kovinarske usmeritve znova udeležili Festivala dela mladih, tokrat v Mariboru, in osvojili eno četrto mesto ter dober ekipni rezultat, učenci usnjarske usmeritve pa so ob koncu šolskega leta pripravili že tradicionalno modno revijo in razstavo izdelkov, na kateri so si obiskovalci lahko ogledali tudi krznen plašč in toaletno torbico, izdelka, s katerima sta dve dijakinji na srečanju usnjarskih delavcev v Slovenj Gradcu osvojili tretje mesto.⁵⁶

Aprila 1988 je bil dograjen prizidek v pritličju šole na takratni Cesti talcev 19/A (danes 12), v zvezi z reševanjem prostorskih problemov pa je bilo prelomno leto za Srednjo kovinarsko in usnjarsko šolo Domžale gotovo leto 1989. Januarja tega leta so namreč začeli graditi še en velik prizidek, v katerem je bilo predvidenih 1.743 m² skupnih površin za nove učilnice, kabinete, knjižnico s čitalnico ... Na začetku šolskega leta 1989/90 so se učenci in učitelji preselili v nove učilnice v prizidku. Slovesna otvo-

48 OP, 26. 4. 1984.

49 Prav tam.

50 OP, 18. 3. 1985.

51 OP, 29. 6. 1984.

52 ASŠD. Ravnatelj je bil sprva Marjan Ogrinc, leta 1990 pa ga je nasledila Marijela Lebinger.

53 OP, 1. 4. 1985.

54 OP, 4. 12. 1987.

55 OP, 23. 11. 1988.

56 OP, 29. 8. 1988.

ritev pa je bila šele 27. novembra, saj so jo združili z občinsko proslavo ob državnem prazniku. Novi prostori so predstavljali res izjemno pomemben dosežek, saj so bili plod dolgoletnih prizadevanj, hkrati pa so modernejši in bolj opremljene učilnice, kabineti, knjižnica dvignili raven pouka. K slednjemu so prav tako pripomogle strokovne ekskurzije. OP je npr. poročal, da so si oktobra 1989 dijaki strojne usmeritve ogledali tovarno Unior v Zrečah, čez približno leto dni pa proizvodni proces v celjskem Emu, Kozjansko, Podčetrtek in Olimje.⁵⁷

V prvi polovici 90-ih je življenje in delo na Srednji kovinarski in usnjarski šoli Domžale potekalo v okviru načrtov, ki so predvidevali tudi promocijo šole. Za vse srednje šole, torej tudi za še vedno edino domžalsko, je postala pomembna predstavitev izobraževalnih programov in poklicev osnovnošolcem. Poleg klasičnih informativnih dni in obiskov na osnovnih šolah, so začeli izdelovati tudi manjše publikacije, zloženke ...⁵⁸ Dijaki usnjarske smeri so ob koncu šolskega leta še vedno pripravljali tradicionalne modne revije in razstave izdelkov, sodelovali pa so – tako kot dijaki strojništva – tudi na številnih sejmih in tekmovanjih. Odhajali so na strokovne ekskurzije ali pa so imeli predstavitve na šolah kot npr. junija 1991, ko je podjetje Primex iz Nove Gorice na šoli izvedlo enotedensko demonstracijo programske opreme, "saj je za današnjega strojnega tehnika poznavanje krmiljenja obdelovalnih strojev z računalnikom nujno."⁵⁹

Vsako pomlad so dijaki pripravili zaključni ples, še naprej so si ogledovali tovarne – na koncu šolskega leta 1990/91 Muro, pripravljali modne revije in razstave galanterijskih izdelkov. Začeli so tudi sodelovati na sejmih, julija na sejmu obrti v Domžalah, kjer so dijaki kovinarske usmeritve postavili del opreme in učil za sodoben pouk regulacij in krmiljenj s pomočjo računalnikov, dijaki usnjarske usmeritve pa pokazali najlepše kreacije svojih zaključnih izdelkov.⁶⁰

Sicer pa je začetek 90-ih prinesel spet novo spremembo šolskega sistema. Konec je bilo usmerjenega izobraževanja in uvajali so se novi programi. V šolskem letu 1991/92 se je začel izvajati obrtni program šolanja, ki je v tem šolskem letu potekal le v Domžalah in Mariboru. "Ker se je takšno šolanje izkazalo za kakovostno, so domžalske in mariborske izkušnje s pridom uporabili tudi na drugih šolah", je optimistično zapisal domžalski *Slamnik*.⁶¹ Ena od posledic reform je bilo tudi novo preimenovanje. 8. oktobra 1992 je Srednja kovinarska in usnjarska šola Domžale dobila ime, ki ga ima še danes – **Srednja šola Domžale (SSD)**.⁶²

V prvi polovici in sredi 90-ih se je zlasti na usnjarski smeri zgodilo veliko pozitivnih sprememb, čeprav je vzporedno z novostmi in posodobitvami v šolstvu usnjarska industrija vse bolj propadala in je bilo interesa za poklice te stroke vedno manj. Kljub temu so bile v veliki meri posodobljene učilnice za praktični pouk, pri kreiranju in izdelovanju kolekcij pa je ravnateljica naredila pomemben korak, saj sta z dijaki in učitelji praktičnega pouka začeli sodelovati tudi modni oblikovalki (najprej Tanja Podbevšek, nato Stanislava Vauda), ki sta dvignili estetski nivo in dosegli večjo usklajenost konfekcijskih in galanterijskih izdelkov ter modne revije zaključnih izdelkov zelo približali profesionalnim. Učenci niso več predstavljali svojih izdelkov le na šoli, ampak

⁵⁷ OP, 18. 10. 1989; OP, 22. 11. 1990.

⁵⁸ *Slamnik*, 12. 11. 1992.

⁵⁹ *Slamnik*, 6. 6. 1991.

⁶⁰ Prav tam in *Slamnik*, 12. 7. 1991.

⁶¹ *Slamnik*, 27. 7. 1994. V članku beremo tudi poročilo s svečanosti ob podelitvi spričeval prvi generaciji monterjev, ki se je izobraževala po novem obrtnem programu.

⁶² ASŠD. Ravnateljica je bila do leta 1998 Marijela Lebinger, v šolskem letu 1998/99 je postal v. d. ravnatelj in nato ravnatelj Viktor Jemec, februarja 2003 pa je bil na to funkcijo izvoljen Marko Mlakar.

tudi izven nje. Prvič maja 1993, ko so pripravili modno revijo v hotelu zdravilišča Medijske toplice na Izlakah.⁶³

V šolskem letu 1993/94 se je na šoli bistveno razširila paleta izobraževalnih programov. V okviru poklicno-tehniškega izobraževanja sta bila uvedena dva diferencialna programa: usnjarskopredelovalni in strojni tehnik. To je bila novost, ki je dijakom po treh letih poklicne šole omogočila pridobitev naziva tehnik Na SŠD je bil pogoj za vpis v diferencialni program opravljena triletna šola usnjarske ali kovinarske smeri, če je bil vpis prevelik, tudi dovolj visok uspeh, dijak pa je v naslednjih dveh letih, torej skupaj petih, pridobil tehniško izobrazbo. Poleg tega si je šola še vedno prizadevala za širjenje in razvijanje srednjega šolstva v Domžalah, zlasti v smislu tehniške gimnazije, vendar ideje in želje niso bile realizirane.

Prenova šolstva se je kazala v pestrih šolskih in obšolskih dejavnostih. Na Institutu Jožef Stefan je bil organiziran projektni seminar *Nauči se podjetništva*.⁶⁴ Šola se je dvakrat uspešno predstavila na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani, na Sejmu mode, kjer so bile na ogled kreacije iz usnja in na sejmu Učila '94, kjer so dijaki prikazali pouk krojenja oblačil s pomočjo računalnika.⁶⁵ 19. aprila istega leta so dijakinja, ki so nastopile tudi kot manekenke, na modni reviji slovenskih srednjih šol tekstilne in usnjarske usmeritve v Festivalni dvorani v Ljubljani, požeje val navdušenja, saj je njihova kolekcija resnično vzbudila pozornost:

Domžalske učenke so dobile enotno pohvalo poznavalcev in obiskovalcev za obe vrsti oblikovanja. Najprej je pet manekenk pokazalo umirjene, a vendar ekstravagantne modele iz svetlega usnja. Nato so prikazale še šest temnih oblačil, ki so po domiselnosti, provokativnosti, vpadljivosti in drugačnosti izstopale iz celotne predstave. Ni čudno, da so bliskali fotoaparati in so bile fotografije objavljene domala v vseh časopisih. Svojskost je dajala oblačilom kombinacija usnja in kovine; materialov, s katerimi delajo učenci Srednje šole v Domžalah. Pločevino so oblikovali učenci v strojnih delavnicah, oblačila pa seveda pri pouku usnjarske in krznarske konfekcije in galanterije.⁶⁶

Šolsko leto so na Srednji šoli Domžale zaključili s tradicionalno razstavo in modno revijo, prihodnje leto pa so znova sodelovali na modni reviji srednjih tekstilnih in usnjarske šole.⁶⁷

V usnjarskih usmeritvah so se sredi 90-ih dogajale nove spremembe, saj je bila leta 1996 Srednja šola Domžale vključena v program Phare – začela je sodelovati pri prenovi programov poklicnega izobraževanja v usnjarski usmeritvi z namenom približati izobraževalni sistem obstoječim sistemom v državah članicah Evropske unije. Na željo Obrtne zbornice Slovenije so člani projekta pripravili mojstrske izpite za področje usnjarstva in dualni način izobraževanja, ki je na nek način pomenil vrnitev k vajeniškemu sistemu šolanja. Vrnitev v preteklost se je med drugim pokazala v poimenovanju dijakov, ki so znova postali vajenci. Praksa naj ne bi bila več samo v okviru pouka, ampak tudi pri obrtnikih. Poleg novih programov je projekt predvideval še izobraževanje učiteljev, posodabljanje opreme in vzpostavitev stikov s šolami, kjer podobni programi že potekajo. Program Phare je potekal tri leta, a kljub številnim pridobitvam (npr. nova računalniška oprema za krojenje, Internet) in trudu ni dosegel zelenega učinka, saj je konec 90-ih usnjarska industrija v veliki meri propadala – ne le pri nas,

63 *Slamnik*, 17. 6. 1993.

64 *Slamnik*, 27. 4. 1994.

65 *Slamnik*, 25. 3. 1994.

66 *Slamnik*, 20. 5. 1994.

67 *Slamnik*, 17. 6. 1994; *Slamnik*, 26. 5. 1995.

ampak tudi v Evropi. Zato ni bila prav nič presenetljiva reakcija osmošolcev, ki se jim usnjarski poklici niso zdeli več dovolj privlačni in perspektivni. Tako zaradi pomanjkanja interesa ni bilo vpisa v dualni način izobraževanja, ki ga torej šola kljub interesom Obrtne zbornice ni nikoli izvajala.⁶⁸

Druga polovica 90-ih je torej minila v znamenju propadanja paradne veje domžalske industrije in obrti v drugi polovici 20. stoletja, vzporedno s tem pa je seveda upadel interes za usnjarske poklice in vpis v te programe je bil vedno manjši. Učitelji so si zelo prizadevali vzbuditi zanimanje med mladimi, obiskali so številne osnovne šole, pripravili slikovite zloženke, zanimive informativne dneve, vendar s pičlim izkupičkom. Dijaki, ki so se izobraževali v usnjarstvu so sicer še vedno redno sodelovali na državnih tekmovanjih srednje usnjarske in tekstilnih šol Slovenije ter kreirali in izdelovali kolekcije, ki so jih predstavljali na razstavah, Mednarodnem obrtnem sejmu v Celju, sejmu Narava – zdravje, na modnih revijah. Vsako leto so tudi sodelovali na zaključni prireditvi slovenskih srednjih tekstilnih šol in usnjarske šole "Moda kot mavrica", zadnjič leta 2001.⁶⁹

Kljub klavnim razmeram v gospodarstvu je šolsko leto 1998/99 minilo v znamenju petdesetletnice tehniškega izobraževanja usnjarjev v Domžalah, saj je bil leta 1948 ustanovljen Usnjarski tehnikum. Aprila je šola zato izdala posebno publikacijo in pripravila proslavo s recitalom in modno revijo, ki je prikazala prerez dosežkov dijakov in učiteljev v usnjarstvu. Žal je bila hkrati tudi njegov labodji spev. V naslednjem šolskem letu ni bilo več vpisa v program Usnjarskopredelovalni tehnik.

V strojništvu je bila situacija boljša, interes za številne poklice, za katere so se lahko dijaki izobraževali na SŠD v 90-ih ni upadel, čeprav se je bilo tudi na tem področju potrebno prilagoditi interesom mladih na eni in države na drugi strani. Če so lahko dijaki še pred desetletjem pridobili poklice strugar, frezalec, konstrukcijski ključavničar, varilec, monter vodovodnih, hladilnih, klima in plinskih napeljav, finomehanik in urar, puškar, klepar – krovec, avtoklepar, avtomehanik ..., se od septembra 2004 izobražujejo le še za slednjega in za strojnega mehanika ter instalaterja strojnih instalacij.

Precejšnjo novost v strojništvu je pomenil dualni sistem, uveden v šolskem letu 1997/98, po katerem so se dijaki – zdaj po dolgih desetletjih spet vajenci – teoretično izobraževali v šoli, praktično pa v šoli in pri delodajalcu. Program je seveda zahteval prilagoditve predmetnikov, pogodbo z delodajalcem ... V nasprotju z neuspehim poskusom na usnjarstvu je v strojništvu dualno izobraževanje zaživel. Začelo se je tudi šolanje po skrajšanem programu, kasneje preimenovano v nižje poklicno izobraževanje, ki je trajalo le dva letnika in pol, vendar se je na šoli izvajalo le kratek čas. Lahko pa dijaki že od šolskega leta 1993/94 po triletnem programu nadaljujejo šolanje v diferencialnem programu, ki traja še dve leti, in po opravljeni poklicni maturi pridobijo naziv strojni tehnik.

Sredi 90-ih, v šolskem letu 1995/96, se je na šoli začelo še izobraževanje v triletnem programu trgovcev. V Domžalah, ki so bile že več kot sto let središče živahne trgovinske dejavnosti, so se dijaki tako prvič lahko izučili za prodajalce. In zanimanje za ta poklic v naslednjih desetletju ni bistveno upadlo. Ko je prva generacija prodajalcev pridobila poklic, je že imela možnost nadaljevati izobraževanje v dvoletnem diferencialnem pro-

⁶⁸ Marija Zupančič, "Sodelovanje Srednje šole Domžale v programu Phare", v *50 let*, str. 51–52.

⁶⁹ ASŠD, "Šolska kronika za šolsko leto 1998/1999", "Šolska kronika za šolsko leto 1999/2000", "Šolska kronika za šolsko leto 2000/2001" in "Šolska kronika za šolsko leto 2001/2002", rokopisi; *Slamnik*, 9. 10. 1998, *Slamnik*, 24. 6. 1999 in *Slamnik*, 22. 6. 2001; Petra Weissbacher, "Moda fashion 99" v *Tekstilec* 42, št. 1–2 (1999), str. 65; Eva Hassl, "Moda na prehodu skozi Ljubljano" v *Nasa žena*, št. 6 (1999).

gramu, ki se je začel v šolskem letu 1998/99, in si pridobiti naziv ekonomsko-komercialni tehnik.

Novi in prenovljeni programi dijake usmerjajo v številna šolska in državna tekmovanja tako na področju stroke kot tudi splošno-teoretičnih predmetov, učenci pa še raje sodelujejo v številnih kroških, kot na primer literarni, gledališki, šahovski, astronomski, matematični ..., projektih, kakršen je projekt EKO šola, šolsko glasilo, na razstavah, proslavah, ki potekajo tudi v sodelovanju z Glasbeno šolo Domžale.⁷⁰

Da se aktivnosti, posodobitve, spremembe, novosti nikoli ne nehajo, dokazuje tudi dogajanje zadnjih let. Začetek novega tisočletja je namreč minil v znamenju prizadevanj za pridobitev novih, zahtevnejših programov. To je bil znova odgovor na splošne interese sodobne družbe, ki podpira čim višjo izobraženost mladih. Hkrati mnogim po končanem šolanju ne ponuja možnosti zaposlovanja. Te tudi tehniki marsikdaj ne dobijo, zato nadaljujejo izobraževanje na višjih strokovnih šolah in Srednja šola Domžale jim je skušala približati tudi to. Že sredi 90-ih je poskusila pridobiti višješolski program za poklic prodajni inženir, vendar ideja ni zaživela.⁷¹ Ko so leta 2004 na šoli opravili analizo zaposlitvenih možnosti v lokalnem gospodarstvu, je ta pokazala potrebo po inženirjih strojništva in poslovnih sekretarjih, zato se je domžalska srednja šola začela pripravljati za ustanovitev višje strokovne šole s tema programoma. Prostorsko-kadrovski pogoji so sicer izpolnjeni, interes imata tako šola kot občina, dosti dlje pa se niti po letu dni ni premaknilo.

Z gimnazijo je šlo hitreje, saj se je zanjo poleg šole in občine zavzela tudi država. Domžalčani so idejo seveda navdušeno pozdravili, prav nasprotna pa je bila – pričakovano – reakcija Kamnika in tamkajšnjega šolskega centra, ki se je bal zlasti zmanjšane vpisa dijakov v prvi letnik. Domžalski osnovnošolci pa tudi tisti iz občin Trzin, Mengeš, Moravče, Lukovica, Komenda, ki so želeli šolanje nadaljevati na gimnaziji, so se morali voziti v Ljubljano ali Kamnik in bi jim gimnazija v Domžalah seveda močno skrajšala pot. Hkrati pa se zaradi vse manj številčnih generacij vnema pravi "boj" za pridobitev dijakov, ki na gimnazijah sicer še ni tako brezupen kot na poklicnih šolah, nikakor pa obstoječe gimnazije niso naklonjene ustanavljanju novih, saj jim slednje prevzamejo del dijakov. Najburnejše razprave so potekale pozimi 2001/2002. Kamniška občina je odločitev šolskega ministrstva, da bo domžalskemu srednješolskemu središču dodelil tudi program splošne gimnazije, sprejela zelo negativno. Očitki so leteli na vse strani in na najrazličnejša področja – da so informacije prikrivali, da odločitev ni ne smotrna ne v skladu z razvrščanjem programov po posameznih regijah, da po nepotrebnem uvaja dodatne proračunske stroške, da občina Domžale ne more biti soustanoviteljica, ker je lahko le mestna občina, to pa Domžale niso, da ima kamniška gimnazija že petdesetletno tradicijo in da naj Domžale ostanejo pri poklicnem izobraževanju, da je odpiranje gimnazije ob poklicni šoli vprašljivo, celo, da ŠSD ne izpolnjuje materialno-kadrovskih pogojev in jo spremlja slab renome.⁷² Zagovorniki pa so argumentirali, da se v obeh občinah povečuje priseljevanje, da se na splošno veča zanimanje za izobraževanje v gimnazijah, da ima ustrezne kadrovske in materialne pogoje za izobraževanje v tem programu seveda tudi domžalska srednje šola, da so izkušnje z novonastalimi gimnazijami (na primer v Litiji, Ormožu, Kočevju) pozitivne,

70 ASSD, "Šolska kronika za šolsko leto 1997/1998", "Šolska kronika za šolsko leto 1998/1999", "Šolska kronika za šolsko leto 1999/2000", "Šolska kronika za šolsko leto 2000/2001", "Šolska kronika za šolsko leto 2001/2002", "Šolska kronika za šolsko leto 2002/2003" in "Šolska kronika za šolsko leto 2003/2004", rokopisi.; *Slamnik*, 28. 5. 1999 in *Slamnik*, 3. 3. 2000.

71 Mariela Lebinger, "Pregled razvoja Srednje šole Domžale v zadnjih osmih letih", v *50 let*, str. 38.

72 *Delo*, 19. 12. 2001 in *Novice*, 17. 1. 2002.

da se bodo dijaki gotovo z veseljem uro ali dve manj vozili v šolo in da je konkurenca pravzaprav vedno dobrodošla.⁷³

Trdnega namena, da gimnazija v Domžalah bo, negativna mnenja niso omajala in tako je 31. 1. 2002 ustanovitveni akt Srednje šole Domžale sprejela vlada Republike Slovenije, 6. 2. 2002 pa še občinski svet Občine Domžale. Na osnovi tega sklepa se je SŠD reorganizirala v zavod z dvema organizacijskima enotama, in sicer gimnazijo ter poklicno in strokovno šolo. 7. februarja 2002 je bil tako sprejet sklep o ustanovitvi javnega vzgojno-izobraževalnega zavoda **Srednja šola Domžale** (s kratico SŠ Domžale).⁷⁴ Za pripravo na informativni dan je ostalo bolj malo časa in na razpis v marcu se je tisto leto na 60 razpisanih mest prijavilo le 39 kandidatov, vendar so po drugem krogu prosta mesta zapolnili in prva generacija gimnazijcev je začela z izobraževanjem 1. septembra 2002. V naslednjih letih je interes naraščal, tako da sta bila oba prva letnika v šolskem letu 2004/2005 nadstandardno številčna, marca tega leta pa se je na gimnazijo prijavilo kar 85 dijakov, tako da si je šola prizadevala pridobiti še tretji oddelek. Ker je Ministrstvo aprila prošnjo zavrnilo, bo prvič potrebna omejitev vpisa.

Gimnazija je torej zaživela in čeprav so oddelki nabito polni, celo nadstandardni, in delo temu primerno težje, poteka pouk v sodobno opremljenih učilnicah, kajti za SŠ Domžale je bilo zelo ugodno, da je bila soustanoviteljica Občina Domžale, ki je s finančnimi sredstvi krepko pripomogla k prenovi in posodobitvi učilnic (zlasti za nara-voslovje in računalništvo), laboratorijev in ureditvi okolice. Zato se zdi realnejša kot kdaj koli prej tudi izgradnja telovadnice, za kar si je SŠ Domžale – oziroma njene pred-hodnice – začela prizadevati že daleč v preteklem tisočletju.

Ker pouk tako kot vedno v zgodovini te šole poteka na več lokacijah, je najem prostorov za športno vzgojo ne samo hud finančni zalogaj, ampak tudi precejšnja ovira za izvajanje obšolskih športnih dejavnosti. Kljub temu te potekajo, SŠ Domžale se je priključila tudi popularni Šolski košarkarski ligi. Poleg tega gimnazijci, ki jih je bilo v šolskem letu 2004/2005 že 190 (vseh dijakov pa 837), sodelujejo pri mnogih krožkih, kot so računalniški, astronomski, šahovski, dramski, pri šolskem glasilu, programu MEPI (Mednarodno priznanje za mlade), ves čas se lahko fakultativno učijo ruščino, se udeležujejo šolskih, regijskih in državnih tekmovanj iz matematike, zgodovine, mater-nega in tujih jezikov, pripravljajo proslave, predstave, projekte in se poleg tega iz-obražujejo na taborih, delavnicah, ekskurzijah doma in po svetu. V duhu sodobnejših pristopov k učenju in poučevanju je bila šola povabljenka k projektu didaktične prenove, ki uvaja v pouk modernejše metode in tehniko, zahteva učitelja, ki je ne samo strokovno in didaktično podkovan, ampak gre v korak s časom, in dijaka, ki mora poleg baze podatkov usvojiti tudi številne spretnosti in veščine, kar zahteva aktivnega, sposobnega in odgovornega človeka, takšnega, kakršnega potrebuje hitra družba 21. stoletja.

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ AŠSD. V. d. direktorice zavoda in ravnateljice gimnazije je bila najprej Jožica Polanec, od januarja 2003 pa je direktor zavoda in ravnatelj gimnazije Primož Škofic.